

Оля ГНАТЮК

ІСТОРИЯ ПОЛЬЩІ В ПРАЦЯХ ТІМОТІ СНАЙДЕРА

Timothy Snyder, *Sketches from a Secret War: A Polish Artist's Mission to Liberate Soviet Ukraine*, Yale University Press, 2005, 384 s.

Timothy Snyder, *Rekonstrukcja Narodów. Polska, Ukraina, Litwa, Białoruś (1569–1999)*. Sejny: Pogranicze, 2006, 256 s.

Минулого року під час першого конгресу закордонних дослідників історії Польщі проведено конкурс на найкращу книжку. Зголошено було 45 книжок, серед яких капітула вирішила відзначити біографію Юзевського «Начерки з таємної війни. Місія польського митця – визволити підсоветську Україну», авторства Тімоті Снайдера. Автор цієї книжки, американський історик, справжній майстер історико-детективного жанру. Його монографія – «поєднання справжньої історії супер-шпигуна та відпрацьованої детективної роботи у раніше недоступних архівах», як відзначив Тімоті Гартон Аш у короткому обговоренні книжки, виданої у престижному видавництві Університету Єль. Генрик Юзевський, киянин, сподвижник Пілсудського, член уряду Симона Петлюри, учасник київського походу 1920 р. – постать сьогодні призабута. Українські історики далеко неоднозначно оцінюють «волинську програму» Юзевського, яку він здійснював як воевода протягом 1928–1937 рр.. Снайдер показує формат цієї постаті – художника-супрематиста (недарма ж пішла київська школа!), політика-візіонера («волинський експеримент» як протидія комуністичній пропаганді) та зручного підпільника, котрий вислизав не тільки більшовикам (як учасник Польської військової організації та згодом – контр-розвідки в 1910–1920-ті роки), німцям (протягом Другої світової війни він був співзасновником першої підпільної організації – Союзу Збройної Боротьби), а й енкаведистам та польському УБ. Водночас, Юзевський є для

Снайдера не тільки цікавою історичною постаттю (до речі, польська біографія «Довірена особа Коменданта» Яна Кенсіка з'явилася лише на десять років раніше), але стає ключем для розуміння польсько-українських взаємин. Як влучно сказано в рецензії вміщеній в Американському Історичному Огляді (*American Historical Review*, v. 111, nr 5), Снайдер йдучи слідом за своїм героєм-шпигуном, неодноразово успішно перетинає кордони польської, советської та української історіографії.

Варто згадати й про попередню книжку Снайдера – «Реконструкція націй», нещодавно видану в польському перекладі. Ця публікація отримала також визнання у Польщі, зокрема, завдяки тому, що її автор зумів зберегти дистанцію до різних візій національної історії. Імпонує своїм масштабом спроба історика поглянути на історію п'яти націй, починаючи з Люблінської унії, себто з виникнення Речі Посполитої Обох Народів, і закінчуючи останньою подією ХХ століття – вступом Польщі до НАТО. Дехто з критиків дорікав авторові, мовляв, книжка розчарує відсутністю нових дат чи виявлених фактів, і навпаки – наявністю надто очевидних (для польського чи українського читача) пояснень. Легко можна погодитися, що ні полякам, ні українцям не варто пояснювати, де розташований Львів, але ж і немає потреби при польському виданні переписувати заново книгу. Крім того, історія становлення націй на території Першої Речі Посполитої вміщена в одній книзі – за означенням не зосереджена на деталях, а лише на вибраних явищах чи подіях. Ясна річ, нова інтерпретація відомих фактів не менш вагома, ніж оприлюднення нових фактів чи документів. Прагнення американського дослідника поглянути по-новому на історію, залишаючи збоку інтерпретації польської, литовської, української національних історіографій, має викликати зацікавлення вже самою іншою перспективою. Варто замислитися над тим, наскільки рідко ми задумуємося над інтерпретаціями інвокації Міцкевича – «Литво, о краю мій!» у культурі литовській, білоруській чи українській, не кажучи вже про польську, приймаючи одну лише перспективу і полишаючи те, що ніби зайве, поза увагою. Цей літературний приклад дозволяє краще збагнути, як суто національні інтерпретації інколи заважають побачити те, що з ширшого погляду видається очевидним – боротьба за спадщину і національну традицію має бути для дослідника предметом, а не метою дослідження.

У книжці є особливо разючі сторінки – Волинську трагедію автор представляє без емоцій. Порівняно з відомими публікаціями і тут немає нових фактів – є лише згущена картина етнічної чистки. І все ж таки, це нова спроба бачення подій 1943–1947 рр., завдяки співставленню фактів і розумінню трагедії, яку спричинили два воюючі націоналізми.

Обидві книжки Снайдера, хоч різні за задумом та обсягом матеріалу, мають одну спільну рису – захопливе письмо автора, яке допомагає читачеві орієнтуватись у нетрях історії.